

El monestir de
Santes Creus
és una de les joies
de l'art medieval
català
JUDIT FERNÁNDEZ

Patrimoni oblidat, memòria literària

La Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner impulsen l'exposició itinerant que relaciona literatura i història

L'expressió literària posa en relleu molt sovint escenaris concrets, identificables. Escenaris locals, perquè tot és local i centrats perquè des de tot arreu es pot marcar el punt des d'on el compàs pot traçar un cercle –petit o gran– que giri a l'entorn d'un lloc, si més no per contemplar un paisatge. Voler fer creure que només hi ha uns determinats centres al món és falsejar les realitats de moltes vides humanes, en tota la seva complexitat i condicionants, que passen amb els peus aferats a una mateixa terra o saltant d'un lloc a l'altre per moltes circumstàncies –volgudes o forçades com ara veiem massa sovint–, algunes –negatives i dramàtiques– per

l'afany dels llocs i països que volen ser els centres del món.

El lloc, l'espai concret identificable, a vegades és el rerefons on pot transcórrer la trama narrativa, o l'element que inspira la veu poètica sense voluntat de ser-ne l'objecte central. Tanmateix el lloc, el paisatge poden ser també l'eix central literari. La raó de les paraules que s'entrellacen amb l'afany de descriure, recordar, interpretar, transformar o utilitzar el lloc, el paisatge, o la condició humana que hi batega.

La mirada literària és essencial per entendre el món, també en les fraccions més petites, més locals, més apartades de les centralitats més poderoses. Més enllà de les

definicions o interpretacions històriques o geogràfiques, quan hom descriu, recorda, interpreta, transforma o utilitza literàriament un lloc, d'alguna manera el construeix i el dona a entendre amb una de les moltes cares que pot haver.

El món està ple de llocs o elements construïts que en perdre el seu sentit primigeni o no trobar-ne cap de nou han perdut la seva raó de ser, han entrat en l'oblit i l'abandó, que si no es detura condueix inexorablement a la destrucció o la ruïna. Les circumstàncies històriques han posat també contra les cordes, en moments donats, elements patrimonials de primer ordre, ara per sort esplendorosos. Quan la literatura

Cartoixa d'Escaladei (al mig) i les ruïnes de l'antic poble de Selmella, al Pont d'Armentera, Alt Camp (a la dreta), dues mostres de patrimoni
ELISABETH MAGRE / ARXIU

descriu, recorda, interpreta, transforma o utilitza algun d'aquests elements en primer lloc genera respecte, gairebé tant i com ens el pot provocar un cementiri i el record dels que hi reposen. I per altra part insereix al lloc una manera de veure i de pensar, pròpia d'un determinat temps. El lloc, l'element que és un resultat d'un temps concret –llarg o curt–, d'unes circumstàncies històriques determinades, entra a formar part d'un altre temps, que no és altre que el que afaïçona la lletra escrita. El cercle tancat amb el lloc, les circumstàncies i el temps històric sobre per deixar entrar un altre temps: el de la mirada literària que majoritàriament serà coincident amb el temps que determina un altre present, el de l'autor i els models literaris del moment.

Hi ha un món de sensacions que naveguen a l'entorn dels espais oblidats o absents que cap altre format pot aportar tan bé com la literatura. Artur Bladé, des del seu Benissanet natal, tornat de l'exili puja dalt del terrat i mira el que no veu, tot condensant unes determinades circumstàncies històriques: “Res del que veia no em podia sorprendre, però sí justament (com la nit passada) allò que no veia: el vell campanar dels bons temps, l'alta torre de pedra que durant tres segles havia senyorejat, magnificant-la, la vila.” Maria Barbal comprimeix en dues frases els petits mons perduts dels pobles abandonats quan escriu: “Em recordo que el meu pare va dir-me que, quan les persones abandonen un poble, els pardals en fugen.” Però les visions literàries són heredes de cada temps i les percepcions sobre

el futur dels grans monuments també. Allò que avui ens sembla obvi, en altres temps –no tan llunyans– la mirada vers el futur era molt diferent, com ho era el país. És el cas de Joan Santamaria parlant l'any 1927 del monestir de Santes Creus, quan s'hi refereix contemplant l'agonia d'un monument, amb una implicació egocèntrica que a hores d'ara ens pot semblar d'un dramatisme teatral exagerat: “Però nosaltres que duem l'ànima com una relíquia d'ideals,

Víctor Català anhelava un nou Verdaguer

volem acostar-nos a Santes Creus amb els ulls plens d'amor. Li farem un estona ben llarga de companyia. Si poguéssim no ens en mouríem més del seu costat. I quan s'ensorrés, allí voldríem morir sota les seves runes per tal que la nostra mort caigués amb càstig i ignomínia sobre la misèria de tothom.” Més realista era la visió que Josep Vallverdú donava d'Escaladei en un dels volums de *Catalunya Visió*, la major part escrits per ell mateix amb les magnífiques fotografies de Ton Sirera. Uns volums que ens recorden que del 1968 al 2015 hi ha una llarga distància i no només prop de mig segle. Vallverdú esdevé un

notari realista del pensament i de la realitat de l'època quan contemplava, a cop de 2CV, com de deixat es trobava el país. Per tant el futur de la cartoixa d'Escaladei –sortosament equivocat– pensava que només podia ser aquest: “Venuda a un conjunt de particulars, hom pot pensar que acabarà essent enderrocada i reduïda a terra de conreu.” La intrusió del temps literari a les ruïnes del temps històric li feien anhelar, a Víctor Català, l'esperança de trobar un nou Verdaguer que exaltés les ruïnes d'Empúries com una mena de resurrecció de les glòries de l'antigor: “Empori se posarà en peus de cop, ab astorament universal. Formiguejaràn de gent els seus carrers, vibrarà del ressò de ses disputes l'Àgora, se prosternaràn les multituds ansioses en els temples d'Asklepios y Artemisa, veuràn les naus de tot lo mon, al acullirse a port, florir els escalonats jardins de ses terraces [...]”.

Són aquests exemples, en clau de mostra, del projecte *Patrimoni oblidat, memòria literària* que impulsen la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana i l'Institut Ramon Muntaner de l'exposició o web virtual i de l'exposició física itinerant, amb voluntat de fer un llarg recorregut en el temps i l'espai del país gran, que a primers d'any veurà la llum amb la col·laboració d'institucions, entitats de tota mena i moltes persones que treballant-hi faran possible lligar la feblesa del patrimoni oblidat amb el respecte, el suggeriment i la creativitat de la memòria literària. *